

"SAPIENS"

EN HISTORIA OM MÄNSKLIGHETEN – FÖRVRIDEN AV EVOLUTIONÄRT TÄNKANDE

Boken *Sapiens: En kort historik över mänskligheten* är skriven av Yuval Noah Harari, en israelisk historiker som föreläser vid Hebrew University i Jerusalem. Med sin bok klargör Harari sin tro att:

"Så vitt vi vet har människolivet ur vetenskaplig synvinkel absolut ingen mening. Människan är resultatet av en blind evolution som saknar mål och syfte" (s. 376).

Följaktligen, eftersom hans syn på historien är grundad på ett blint accepterande av ateistisk evolution, är det inte förvånande att Hararis vidhållande av denna materialistiska dogm utövar ett stort inflytande över hans syn på historien.

Författaren försöker inte argumentera för evolutionen, utan utgår helt enkelt från att den är ett faktum. Bekvämt tillbakalutad väljer han sedan ut avsnitt från menyn av vedertagna evolutionära det-var-så-här-det-gick-till-sagor som passar in på den historiska berättelse han vill förmedla. Om evolutionen inte är sann har därför ett flertal av de händelser som boken beskriver – i synnerhet när det gäller förhistorien – aldrig inträffat, eller misstolkats genom att de betraktats genom evolutionens förvridna lins.

Boken är omfattande (400 sidor exklusive noter och register), och spänner över ett brett fält av ämnen, med en tendens till ytliga resonemang och med snabba kast från ett område till ett annat. Jag blir därför tvungen att i den här recensionen framför allt fokusera på innehållet i bokens första del där evolutionen har det största inflytandet över historietolkningen.

STORA ANTAGANDEN

Bokens inledande mening klargör att big-bang-teorin om universums ur-

prung för 13,5 miljarder år sedan accepteras som ett faktum (s. 11). Det förutsätts också att livet på jorden uppstod för 3,8 miljarder år sedan när *"vissa molekyler... förenade sig och bildade stora och invecklade strukturer som kallas organismer"* (s. 11). Men big-bang-teorin är behäftad med en mängd oöverstigliga problem,¹ och naturalistiska scenarier om livets ursprung är praktiskt taget motbevisade,² så att blint acceptera bådadera är inget vidare utgångsläge. Läsaren får veta att tre viktiga händelser formade historiens lopp – den kognitiva revolutionen, jordbruksrevolutionen och den vetenskapliga revolutionen – och boken gör anspråk på att berätta om *"hur dessa tre revolutioner har påverkat människan och andra organismer som hon lever tillsammans med"* (s.11)

DEN VANLIGA BERÄTTELSEN OM "APMÄNNISKAN"

Vi läser: *"För bara 6 miljoner år sedan fick en aphone två döttrar. Den ena blev anmoder till alla schimpanser, den andra är vår egen urmormor"* (s. 13). Författaren klargör också att han använder termen "Sapiens" för att beteckna medlemmar av arten *Homo sapiens*, och med termen "människor" för *"alla existerande medlemmar av släktet Homo"* (s. 13). Vi läser vidare: *"Människor utvecklades i Afrika*

för omkring 2,5 miljoner år sedan ur det tidigare apsläktet *Australopithecus*" och att en del av dessa tidiga ("arkaiska") män och kvinnor lämnade sitt hemland för ungefär 2 miljoner år sedan "och vandrade ut över och bosatte sig i stora delar av Nordafrika, Europa och Asien" (s. 13, fig 1). Neandertalare och *Homo erectus* sägs ha utvecklats från dessa kringflyttande människor, varav de senare förmodas ha överlevt under närmare 2 miljoner år (s. 14).

Den förklaring som presenteras till uppkomsten av de små människorna på ön Flores (också kallade "hobbitar") är att några av dessa arkaiska människor utvecklade dvärgväxt (s. 15). Den mystiska arten *Homo denisova* berörs flyktigt, liksom den förmodade gradvisa evolutionen i Afrika som ska ha producerat arter som *Homo rudolfensis*, *Homo ergaster* och till slut *Homo sapiens* (s. 15). Det här är helt i linje med standardversionen av det evolutionära scenariot som, återigen, i likhet med big bang och den naturalistiska uppkomsten av liv, tas oreflekterat för givet. Skapelseförespråkare avvisar *Homo sapiens* evolutionära ursprung med hänvisning till en alternativ bedömning av de så kallade "apmännisko"-fossil som finns tillgängliga.³

STORA HJÄRNOR OCH UPPRÄTT GÅNG

Givetvis omnämns de obligatoriska evolutionära "skräp"-anekdoterna om vad som förorsakade den ökade storleken av människans hjärna (Harari erkänner att han inte vet orsaken) och hennes upprätta gång som förmodas ha uppkommit till priset av stela nackar, ryggont och förlossningskomplikationer hos kvinnor (s. 17-18). Författaren skriver att det var först under de senaste 100 000 åren "under *Homo sapiens* uppgång – som människan tog språnget upp i toppen av näringskedjan" (s. 19), och fortsätter sedan med följande oberättigade påstående: ▶

PIXABAY / JÖRGEN

"Vi, som nyligen var underdags på savannen, är fulla av farhågor och ängslas över vår ställning, vilket gör oss dubbelt så grymma och farliga. Mycket historiskt elände, från blodiga krig till ekologiska katastrofer, är en följd av detta alltför snabba språng" (s. 19–20).

Enligt biblisk kristendom ligger människans problem i hennes natur, inte på någon sorts baksmälla från tiden på savannen. Harari för vidare idén att "det finns en direkt koppling mellan matlagningens uppkomst, mag-tarmkanalens förkortning" och "neandertalarnas och sapiens jättehjärnor" (s. 20). Minskningen av tarmarnas energiförbrukning förmodas ha berett vägen för energislukande stora hjärnor. Jag minns när jag 2013 besökte David H. Kochs utställning om människans ursprung (Hall of Human Origins) vid Smithsonian National Museum of Natural History, Washington, DC, och lyssnade till en museiguide som berättade en liknande historia för besökarna. Min uppfattning om berättelsen har inte förändrats, den är och förblir en evolutionistisk saga.

UT UR AFRIKA-FÖRVIRRING

Författaren hävdar att "de flesta forskare är överens om att Östafrika för 150 000 år sedan var befolkat av sapiens som såg ut precis som vi" och att forskarna också "är överens om att Homo sapiens kom till Arabiska halvön från Östafrika för omkring 70 000 år sedan, och att denna population snabbt spred sig till större delen av den eurasiska landmassan" (s. 21). I enlighet med Ut ur Afrika-teorin kom dessa sapiens sedan att konfronteras med människor (t ex neandertalare) som redan var bosatta i större delen av Eurasien (s. 21–22). Här efter diskuteras två teorier, korsningshypotesen och undanträngningshypotesen, i relation till de senare, och författaren tycks föredra undanträngningshypotesen där "neandertalarna och denisovamänniskorna bara bidrog med en liten mängd DNA till vårt nutida genom" (s. 24).

Figur 1. Kopia av skelettet, Homo erectus (Nariokotome-pojken, KNM-WT 15000) från västra Turkana, Kenya, utställt i American Museum of Natural History, New York. Även känt som Pojken från Turkana. Somliga anser att det är en medlem av Homo ergaster. Daterat av evolutionister till 1,6 miljoner år.

Även utifrån en strängt evolutionistisk synvinkel förefaller det ovan nämnda scenariot föråldrat utifrån nyliga studier. Ta som exempel fynden av "tidiga moderna människor" (fortida *H. sapiens*) i form av mitokondrie-DNA i ett neandertalben (ett lårben) från Tyskland som daterats av evolutionister till en ålder av 124 000 år.⁴ Enligt de senare var detta resultatet av en korsning mellan den dåtida lokalbefolkningen och "moderna mänskliga förfäder" som anlände till Europa för mer än 219 000 år sedan. Detta ska alltså ha skett mycket tidigare än de 70 000 år sedan som Harari föreslog att migrationen ägde rum. Till detta ska läggas att en fossil *Homo sapiens*-skalle från Jebel Irhoud, Marocko (fig 2) nyligen omdaterades av evolutionister från en ålder på ca 160 000 år till en mycket högre, 315 000 år.⁵ Det betyder, helt utifrån en evolutionistisk synvinkel, att människor uppträdde mycket tidigare i Afrika än man tidigare trott, och det behöver heller inte ha varit i Östafrika som de först uppträdde. Det ovanstående visar dessutom att den förredagna Ut ur Afrika-teorin om människans ursprung är en kaotisk röra.

KUNSKAPENS TRÄD-MUTATION

Vi får berättat för oss att "[u]ppkomsten av nya sätt att tänka och kommunicera, för mellan 70 000 och 30 000 år sedan, sammanfattas under rubriken 'den kognitiva revolutionen'" (s. 30). När det gäller vad som orsakade denna erkänner författaren att han inte är säker, men hävdar:

"Enligt den vanligaste teorin förändrades den inre strukturen i sapiens hjärna av en genetisk mutation, vilket ledde till att sapiens kunde tänka på helt nya sätt och kommunicera genom ett helt nytt slags språk. Vi skulle kunna kalla det Kunskapens träd-mutationen. Varför ägde den rum i sapiens DNA, men inte i neandertalarnas? Såvitt vi vet rörde det sig helt enkelt om en slump" (s. 30).

Peter Line,
Dr. B.App.Sc.,
M.App.Sc, Ph.D.

Han fortsätter med att detta inte var "det första språket", och "inte heller det första ljudspråket", och att det vanligaste svaret på vad som gör det så speciellt

"är att vårt språk är så oerhört tånjbart. Genom att foga samman ett begränsat antal ljud och tecken kan vi producera ett oändligt antal sätser, var och en med en distinkt betydelse. På så vis kan vi ta in, lagra och vidarebefordra en hjälpnadsväckande mängd information om omvärlden" (s. 30-31).

Författaren betraktar både den ovanstående teorin, och föreställningen att "[v]årt språk utvecklades som ett sätt att skvallra" (s. 31) som giltiga, men tror att den verkligt unika egenskapen hos vårt språk är "förmågan att förmedla information om sådant som inte existerar" (s. 32).

DEN KOGNITIVA REVOLUTIONEN SOM ALDRIG INTRÄFFADE

Vårt språk är definitivt någonting enastående, vilket gör det minst sagt svårt att tro att det är resultatet av en slumpmässig "Kunskapens träd"-mutation. Ingenstans nämns någonting om var mutationen (eller mutationerna) skedde i genomet, eller hur många det handlade om. Naturligtvis beror detta på att författaren inte har en susning, och ingen annan heller för den delen, eftersom den här mutationshändelsen aldrig har ägt rum. En anledning som gör det praktiskt taget omöjligt är väntetidsproblemet, vilket innebär att det tar för lång tid för specifika DNA-mutationer att fixeras i en så kallad homininpopulation.⁶ För att exempelvis generera de anatomiska förändringar som krävs för att möjliggöra för en australopitheciner att gå och springa som en människa skulle det erfordras en mängd noggrant koordinerade genetiska mutationer. Om man tittar på oddsen för att det skulle ske så har Ann Gauger, expert på utvecklings-

WIKIPEDIA

Figur 2. Avgjutning av Irhoud 1 Homo sapiens-skallen, Jebel Irhoud, Marocko, utställd vid Smithsonian National Museum of Natural History, Washington, DC. Nyligen omdaterad av evolutionister från 160 000 år till 315 000 år.

biologi, dragit slutsatsen:

"På grundval av de här siffrorna är det extremt osannolikt, om inte fullständigt omöjligt, för oss att ha utvecklats från hominina förfäder genom en stegvis, oriktad process."⁷

Problemet är värre än så, eftersom genomet har försämrats (på grund av att genetiska mutationer har ansamlats) ända sedan dess uppkomst, med den föreslagna evolutionära sorteringsmekanismen naturligt urval utan tillräcklig kraft att förhindra det.⁸ En mycket återhållsam uppskattning visar att det i mänskliga könsceller ansamlas åtminstone 100 punktmutationer per person och generation.⁹ Med den hastigheten, tillsammans med det faktum att evolutionen inte förmår förklara uppkomsten av information som sådan, kan den inte förklara hur information kan bevaras över tidsrymder av miljontals år.

När det gäller "arkaiska människor" tror författaren att "uppfinnandet av ny teknik och spridningen till främmande livsmiljöer [var] resultatet av genetiska mutationer och miljötryck snarare än av kulturella initiativ" (s. 41). Han konstaterar att "för 2 miljoner år sedan gav genetiska mutationer upphov till

en ny människoart kallad *Homo erectus*. Samtidigt utvecklades en ny teknik med stenverktyg", men "[s]å länge *Homo erectus* inte genomgick ytterligare genetiska förändringar förblev stenverktygen i princip likadana – i nästan 2 miljoner år!" (s. 41)

Författaren ställer sedan detta mot händelser som ägt rum sedan den kognitiva revolutionen som möjliggjordes av den tidigare nämnda "Kunskapens träd"-mutationen i *Homo sapiens*, då "sapiens ... haft förmågan att förändra sitt beteende snabbt, och kunnat överföra nya beteenden till nya generationer utan att det har behövts några genetiska eller miljömässiga förändringar" (s. 41). Vad än den här förmodade "Kunskapens träd"-mutationen var, tycks den ha försett människan speciella krafter. Men som förklarats ovan är den sortens mutationer, vilket inkluderar de som påstås ha gett upphov till *Homo erectus*, i själva verket omöjliga. Den kognitiva revolutionen som sådan, som påstås vara "den punkt där historien förklarar sig självständig från biologin" (s. 44) har aldrig ägt rum.

EVOLUTIONÄR PSYKOLOGI

Harari framhårdar i idén som framförs av evolutionistiska psykologer, att för att förstå oss själva bättre måste vi "utforska den värld som formade oss och som vi fortfarande omedvetet lever i: jägare-samlarnas värld" (s. 47). Han förklarar: "Idag kanske vi befinner oss i höghuslägenheter med bågande kylskåp, men vårt DNA tror fortfarande att vi befinner oss på savannen" (s- 48), och nämner sedan om en evolutionspsykologisk teori om att problem i moderna äktenskap "är en följd av att vi människor tvingas leva i kärnfamiljer och monogama förhållanden som är oförenliga med vår biologiska programmering" (s. 48-49). Han nämner emellertid att "många forskare [frenetiskt avvisar] denna hypotes" (s. 49). Och ►

naturligtvis – om människans evolution aldrig har ägt rum är evolutionspsykologernas gissningar föga mer än korkat psykologiskt trams.

DATERINGSPROBLEMET TILL-AMERIKA

Författaren ägnar tid åt att diskutera jägar-samlar-livet och menar att *"fast de levde bättre än de flesta i jordbruks- och industrisamhällen kunde deras liv vara hårt och bistert"* (s. 58). Han nämner att utplånandet av Australiens megafauna (mer än 90% påstås ha försvunnit för 45 000 år sedan) (s. 72) *"förmodligen [var] det första stora avtrycket Homo sapiens satte på planeten. Den följdes av en ännu större ekologisk katastrof, denna gång i Amerika. Homo sapiens var den första och enda människoarten som tog sig till det västra halvklotet, för omkring 16 000 år sedan"* (s. 74). En nyligen publicerad studie rapporterar om evidens för mänsklig aktivitet i Kalifornien för ungefär 130 000 år sedan,¹⁰ så om man accepterar evolutionistiska dateringsmetoder, vilket jag förmodar att Harari gör, så förefaller hans datering av människans ankomst till Amerika vara helt fel.

JORDBRUKSREVOLUTION

Enligt Harari inträffade *"övergången till jordbruk ... omkring 9 500 – 8 500 f. Kr. i det kuperade landskapet i sydöstra Turkiet, västra Iran och Levanten"* (s. 83). Han betraktar jordbruksrevolutionen som *"historiens största svindel"* (s. 85) och hävdar att den *"kastade ut bönderna i ett i allmänhet svårare och mindre tillfredsställande liv än det som jägare-samlare hade haft"* (s. 85). Homo sapiens kropp påstås inte ha utvecklats för jordbruksysslor som att *"röja undan stenblock och bära vattenhinkar"* (s. 86), utan snarare för att *"klättra i äppelträd och springa efter gaseller"* (s. 86). Men utifrån ett evolutionärt perspektiv vars valuta sägs vara *"varken hunger eller smärta, utan kopior*

av DNA-spiraler" var jordbruksrevolutionen en framgång, eftersom den förmodade *"hålla fler människor vid liv under sämre förhållanden"* (s. 88).

Återigen, det ovanstående påståendet är bara relevant under förutsättningen att evolutionen ägt rum, vilket jag anser en omöjlighet av de skäl som nämnts. Som skapelsetroende håller jag inte med om de tidiga datum som angetts ovan för uppkomsten av jordbruket, eftersom jag tror att det skedde senare, och jag vänder mig också mot idén att jägare-samlare existerade i tusentals år innan jordbruket. Snarare tror jag att när människorna återbefolkade jorden efter den globala översvämningen på Noas tid, i synnerhet efter förskingringen vid Babel, så hade somliga av dem inget annat val än att anamma ett samlarbeteende tills de etablerat sig någonstans. Vissa migrerande folkgrupper skulle ha etablerat sig tidigare än andra, medan vissa inte gjorde det över huvud taget. Det finns litteratur som behandlar förskingringen av folkslag ut över jorden efter händelserna vid Babels torn.¹¹

OLIKA UTVECKLADE

Harari erkänner att *"[a]merikanerna hämtade likhetsidén från kristendomen som hävdar att varje människa har en gudomligt skapad själ och att alla själar är lika inför Gud"* (s. 111), men eftersom han avvisar kristendomen ställer han frågan: *"Men om vi inte tror på de kristna myterna om Gud, skapelsen och själar, vad betyder det då att alla människor är 'lika'?"* (s. 112). Harari menar att *"Det finns bara en blind, evolutionär process, helt i avsaknad av syfte, som leder till att individer föds"* (s. 112), och hans avvisande av den kristna världsbilden blir också uppenbar i hans diskussion om *"de mest kända raderna i den amerikanska självständighetsförklaringen"* (s. 112, som han översätter till biologisk terminologi på följande sätt:

"Vi anser att dessa sanningar är

självklara: att alla människor har utvecklats olika, att de har fötts med vissa egenskaper som kan mutera; att liv och strävan efter njutning finns bland dessa egenskaper." (s. 112).

Han noterar att: *"Förkämpar för jämlikhet och mänskliga rättigheter kan bli djupt indignerade över denna argumentationslinje. De kommer förmodligen att genmäla: 'Vi vet att människor inte är lika biologiskt sett! Men om vi tror att vi alla väsentligen är lika kommer det att göra oss i stånd att skapa ett stabilt och blomstrande samhälle.' Jag har inget problem med det. Det är just det jag menar med 'uppdiktad ordning'. Vi tror inte på en viss bestämd ordning för att den är objektivt sann, utan för att vår tro på den gör oss i stånd att samarbeta mer effektivt och bygga ett bättre samhälle"* (s. 113).

Resonemanget tycks vara att även om ett visst synsätt är felaktigt, så kan det likväl vara det bästa för ett samhälle om vi trots detta vidhåller den föreställningen ("uppdiktad ordning"). Kristendomen, såväl som demokrati och kapitalism, anses av författaren utgöra exempel på uppdiktade ordningar (sådana som bara existerar i våra medvetanden) (s. 115). Kanske borde han överväga möjligheten att föreställningen om evolutionen är en "uppdiktad ordning" – med en skadlig inverkan på samhället.

Idén att *"[e]volutionen bygger på skillnad, inte på likhet"*, att alla människor *"utvecklats olika"* (s. 112), tycks öppna dörren för föreställningar att somliga människor är överlägsna andra, trots att författaren förnekar att det skulle finnas evidens för detta och skriver senare: *"Det finns några objektiva biologiska skillnader mellan svarta och vita, som hudfärg och hårtyp, men det finns inga belägg för några skillnader i intelligens och moral"* (s. 136). På ett annat ställe skriver han att *"de biologiska skillnaderna mellan olika grupper av Homo sapiens ... är försumbara"* (s. 144). Sådana uttalanden när det gäller

försumbara biologiska skillnader mellan grupper av människor är i överensstämmelse med skapelseförespråkares hållning, men det blir en aning märkligt att så vore fallet om det verkligen stämde att "alla människor utvecklats olika" (s. 112).

EVOLUTIONÄR MORAL

Författaren kritiserar kristen teologi för att ha missuppfattat begreppen "naturlig" och "onaturlig", eftersom "den teologiska innebörden av 'naturligt' är 'i överensstämmelse med Skaparens avsikter'" (s. 147). Enlig Hararis ideologi existerar inte Gud; det enda som existerar är evolution utan syfte (s. 147), så för honom är "ur ett biologiskt perspektiv ... inget onaturligt. Allt som är möjligt är per definition också naturligt" (s. 147). Han hävdar senare: "Det är alltså knappast meningsfullt att säga att kvinnors naturliga funktion är att föda barn eller att homosexualitet är onaturligt. De flesta av de lagar, normer, rättigheter och skyldigheter som definierar manlighet och kvinnlighet avspeglar snarare mänsklig föreställningsförmåga än biologiska realiteter" (s. 148)

Tidigare i boken kallar författaren "den bibliska skapelseberättelsen, de australiska aboriginernas drömtidsmyt och de moderna staternas nationalistiska myter" för "gemensamma myter" som vi "diktar upp" (s. 32). I samband med att Harari diskuterar myter konstaterar han: "I universum finns inga gudar, inga nationer, inga pengar, inga mänskliga rättigheter, inga lagar och ingen rättvisa utanför människornas gemensamma föreställningsvärld" (s. 35).

Om man förnekar Guds existens så är ovanstående ungefär det som återstår, ett universum tomt på moraliska absoluter. Inom evolutionär ateism kan varje moralisk överenskommelse aldrig vara någonting annat än relativ, bara ett uttryck för mänsklig inbillning. I slutändan är varje sådan moralisk överenskommelse likväl meningslös, efter-

som evolutionen inte bryr sig om rätt och fel, gott och ont, naturligt och onaturligt och eftersom det vare sig finns någon mening med livet eller någon högre auktoritet som bryr sig eller som vi måste avlägga räkenskap inför. De goda nyheterna är att Gud finns, och i stället är det den evolutionära berättelsen som är den största uppbyggda gemensamma myten av alla.

AVSLUTNING

En avsevärd del av boken ägnas åt att på ett ytligt sätt diskutera en mängd före-

telser som buddhism, pengar, världsriken, humanism, kapitalism etc, som i termer av skapelse-evolutionsfrågan kan anses som mindre relevanta, och som därför inte har berörts här i syfte att hålla recensionen någorlunda begränsad till sitt omfång. Som en avslutning skulle jag säga att jag som kristen inte med gott samvete skulle vilja rekommendera den här boken till någon, eftersom den är impregnerad med evolutionistisk och ateistisk filosofi, och som en direkt konsekvens av det får mycket om bakfoten.

Sapiens: En kort historik över mänskligheten av Yuval Noah Harari, Natur och Kultur, 2014, översättning av Joachim Retzlaff. Originallets titel: Sapiens: A Brief History of Humankind, Vintage Books, London, 2014. Recension av Peter Line i Journal of Creation 31(3):38-42, december 2017; recensionen översatt till svenska av Göran Schmidt. Sidhänvisningarna i texten avser den svenska versionen

NOTER

- Hartnett, J.C., 20 big bang busting bloopers, bibliscienceforum.com/2016/08/08/20-big-bang-busting-bloopers/ (kortare: krymp.nu/2qt), 8 aug 2016.
- Sarfati, J., The origin of life; in: Carter, R. (Ed.), Evolution's Achilles' Heels, Creation Book Publishers, Powder Springs, GA, s. 79-111, 2014; Meyer, S.C., Signature in the Cell: DNA and the evidence for Intelligent Design, HarperCollins, New York, 2009. http://webshop.genesis.nu/product_info.php?cPath=24&products_id=148 (kortare: krymp.nu/2qu)
- Se t ex: Wieland, C., Making sense of 'apeman' claims, (Creation 36(3):38-41, 2014; <https://creation.com/apeman>, Line, P., Fossil evidence for alleged apemen—parts 1 & 2, J. Creation 19(1):22-42, 2005; Line, P. <https://creation.com/fossil-evidence-for-alleged-apemenpart-1-the-genus-homo> (kortare: krymp.nu/2qv), <https://creation.com/fossil-evidence-for-alleged-apemenpart-2-non-homo-hominids> (kortare: krymp.nu/2qw), Explaining robust humans, J. Creation 27(3):64-71, 2013; Rupe, C. and Sanford, J., Contested Bones, FMS Publications, 2017, <https://creation.com/explaining-robust-humans> (kortare: krymp.nu/2qx).
- Gibbons, A., Neandertals mated early with modern humans, Science 356:14, 2017; Woodward, A., We may have mated with Neandertals more than 219,000 years ago, newsscientist.com/article/2139694-we-may-have-mated-with-Neandertals-more-than-219000-years-ago/ (kortare: krymp.nu/2qy), 4 juli 2017; Posth, C. et al., Deeply divergent archaic mitochondrial genome provides lower time boundary for African gene flow into Neandertals, Nature Communications 8:16046, 2017 | [doi:10.1038/ncomms16046](https://doi.org/10.1038/ncomms16046) (kortare: krymp.nu/2qz).
- Hublin, J.-J. et al., New fossils from Jebel Irhoud, Morocco and the pan-African origin of Homo sapiens, Nature 546:289-292, 2017; Richter, D. et al., The age of the hominin fossils from Jebel Irhoud, Morocco, and the origins of the Middle Stone Age, Nature 546:293-296, 2017; Stringer, C. and Galway-Witham, J., On the origin of our species, Nature 546:212-214, 2017; Gibbons, A., Oldest members of our species discovered in Morocco, Science 356:993-994, 2017.
- Sanford, J., Brewer, W., Smith, F., and Baumgardner, J., The waiting time problem in a model hominin population, Theoretical Biology and Medical Modelling 2015:12-18, 2015 | [doi:10.1186/s12976-015-0016-z](https://doi.org/10.1186/s12976-015-0016-z) (kortare: krymp.nu/2qa).
- Gauger, A., Science and Human Origins; in: Gauger, A., Axe, D. and Luskin, C. (Eds.), Science and Human Origins, Discovery Institute Press, Seattle, WA, s. 26, 2012.
- Sanford, J.C., Genetic Entropy, 4:e upplagan, FMS Publications, 2014.
- Sanford, ref. 8, s. 127.
- Holen, S.R. et al., A 130,000-year-old archaeological site in southern California, USA, Nature 544:479-483, 2017; Hover, E., Unexpectedly early signs of Americans, Nature 544:420-421, 2017.
- Se t ex: Hodge, B., Tower of Babel: The Cultural History of Our Ancestors, Master Books, Green Forest, AR, 2012; Osgood, J., Over the Face of all the Earth, John Osgood, Capalaba, QLD, 2015.